

fundamentalne. Kao reakcija pak na liberalnu teologiju i fundamentalizam, javlja se tzv. nova ortodoksija, a kao glavnog njezinog predstavnika autori ističu Karla Bartha i njegovu teologiju otkrivenja. Razlažući Barthovu teologiju Božje riječi, koja može biti objavljena u Kristovu utjelovljenju, napisana u Bibliji, i propovijedana u crkvenom navještau, autori ističu da je Barth bio uzrok propasti liberalne teologije, ali istovremeno, konzervativci su ga smatrali vukom u janjećoj koži. Što god da je istina, Barth je zaslužan za formiranje novoga teološkog pravca. Od ostalih suvremenih teologija, nastalih nakon Drugoga svjetskog rata, autori navode još i evanđeosku teologiju i teologiju oslobođenja te se ukratko, kao dio teologije oslobođenja, dotiču i feminističke teologije. Na samome kraju nalazi se *Rečnik stranih imena*.

Knjiga *Istorija teologije* knjiga je malog (džepnog) formata, no uistinu sadrži sve što je potrebno da čitatelju pruži uvid u 20 stoljeća razvoja crkvene teologije. Autori nisu imali nimalo lak zadatak odvojiti i obraditi toliko široko područje kao što je 2000 godina crkvenog teološkog razvoja, ali knjiga uspijeva u svojoj nakani. Poglavlja ili činovi usmjereni su na određeno vremensko razdoblje u kojem se navode ključne osobe, pojave ili doktrine koje su bile predmetom spora, a svako sljedeće poglavlje pokazuje kako su događaji iz prethodnog poglavlja utjecali na ono što se događa u narednome poglavlju. Knjiga se vrlo lako čita, a njezin format i dužina svakako odgovaraju profilu suvremenog čitatelja koji je sve teže u stanju čitati veći broj stranica (pojava koju ne smatram plemenitom). U skladu s tim, knjiga se može koristiti u sklopu teološkog studija kao pomoćna literatura, no može biti i na korist svakome vjerniku-laiku koji se u kratkim crtama želi upoznati s razvojem crkvene nauke te razumjeti *zašto* kršćani vjeruju to *što* vjeruju.

Jedina je zamjerka knjizi teološke naravi. Naime, na početku knjige autori ističu kako je „teologija“ nastala u vremenu nakon Isusa i apostola. Iako mogu razumjeti argumentaciju za takvu tvrdnju, u konačnici, može se zaključiti kako je „teologija“ nastala kao surogat crkvenog razvoja. Jer, da je Isus ostao s nama, ili barem njegovi apostoli, teologija nikad ne bi bila ni potrebna. Osim te jedine zamjerke, knjigu svesrdno preporučujem i nadam se da će ova knjiga doživjeti svoje izdanje i na hrvatskome jeziku.

Ervin Budiselić

Gregg Allison i Chris Castaldo

Nedovršena reformacija: Što ujedinjuje i razdvaja katolike i protestante nakon 500 godina

Dallas, Texas USA, Eastern European Mission, 2017, 148.

Budući da je prošla godina obilježila 500. obljetnicu reformacije, moglo se očekivati da će taj okrugli broj izazvati posebno zanimanje teologa svih uvjerenja koji

razmišljaju i pišu o posljedicama koje je protestantska reformacija donijela, kako kršćanstvu tako i svijetu. Također, mnogi su postavili pitanje: „Je li reformacija završila?“

Knjigu *Nedovršena reformacija* napisala su dvojica poznatih autora, profesor povijesne teologije Gregg Allison i pastor Chris Castaldo, koji je također autor nekolicine knjiga, uključujući jednu autobiografsku: *Holy Ground: Walking with Jesus as a Former Catholic* (Sveto tlo: Živjeti s Isusom kao bivši katolik).

Premda već na koricama knjige *Nedovršena reformacija* možemo naslutiti na koji su način autori odgovorili na prethodno postavljeno pitanje, ne znači da je zato ne trebamo pročitati. Gotovo pa bismo mogli reći kako ova knjiga potvrđuje izreku da je „putovanje važnije od cilja“. Nakon što su se u svome *Uvodu* osvrnuli na povijest reformacije (12-18), autori ističu da nam razmišljanje o pitanju „Je li reformacija dovršena?“ pomaže jasnije razumjeti praktična pitanja današnjice, kao što su mogući konflikti u miješanim obiteljima, pitanje „nikodemizma“, sve veći broj obraćenja s katoličanstva na protestantizam i obrnuto, kao i suradnja između ovih kršćanskih tradicija u društvenom angažmanu (18-26).

U prvome poglavlju nalazimo kratak pregled dvaju glavnih pitanja po kojima se protestanti i katolici razlikuju: *autoritet* i *spasenje*. (30-34) Autori su u tu raspravu vješto utkali razmišljanja Johna Henryja Newmana, anglikanskog biskupa koji se obratio na katoličanstvo. Newmanovoj promjeni mišljenja po pitanju spasenja prethodila je njegova „očaranost Rimom“, (29) koji sebe vidi kao utjelovljenje Krista „na zemlji s božanskim autoritetom da oprašta grijeha i dijeli posvećujuću milost“. (36) S druge strane, u drugom poglavlju autori se trude objasniti koja su to „ključna vjerovanja zajednička katoličkoj i protestantskoj tradiciji“. (37) Mogli bismo reći da njihova analiza slijedi konture sustavne teologije, tako da i jedni i drugi vjeruju u Trojedinoga Boga, slažu se u pogledu Božje naravi i atributa objavljenih u Svetome pismu; potvrđuju Božju objavu, kako opću tako i posebnu ili božansku. Objе kršćanske tradicije slažu se s definicijama Osobe Isusa Krista s ekumenskih sabora i drevnih vjerovanja i odbacuju kristološka krivovjerja. Štoviše, unatoč podjelama u nauci spasenja, slažu se u pogledu mnogo toga vezanog uz Kristovo djelo spasenja, dijele vjerovanje u pogledu Osobe i djela Svetoga Duha, ali postoji i značajno preklapanje u pogledu dostojanstva i grešnosti ljudskih bića. Slažu se čak i u vjerovanju da u pogledu spasenja „Bog je taj koji preuzima inicijativu u njegovu postizanju i primjeni“ (54). Postoji općenito slaganje o naravi Crkve iako „katolici i protestanti predstavljaju ove teme koristeći sličan izričaj, često se ono što govore razlikuje u nijansama i definicijama istih“. (isto) U konačnici, slažu se u pogledu „žive nade“ vječnoga života, Kristova tjelesnog povratka i Posljednjeg suda.

Od trećega do šestog poglavlja, autori ističu ključne razlike između protestanata i katolika. Treće poglavlje tako govori o „Pismu, predaji i tumačenju“, a

glavna razlika između ovih tradicija jest u načinu kako Bog govori svojoj Crkvi. Protestanti se drže načela *Sola Scriptura* (Samo Pismo), dok katolici tvrde da Bog govori i kroz Predaju. Oni vjeruju da Pisma nisu nužna za „postojanje Crkve: da se Sveto pismo izgubi, Crkva bi i dalje mogla postojati jer bi imala svetu predaju, kao dio božanske objave“. (62) U sukobu su i oko toga tko ima autoritet da tumači Bibliju, kao i koliko značenja može imati pojedini odlomak Svetoga pisma. Katolička hermeneutika tvrdi da Pismo može imati čak četiri različita značenja (doslovno, alegorijsko ili kristološko, tropološko ili značenje kršćanskog ponašanja i anagogijsko ili značenje u smislu budućeg ispunjenja). (72) Protestanti pak ustraju u tome da postoji samo jedno „doslovno“ ili ‘gramatičko, povijesno značenje’. (isto) Autori smatraju da se katolički stav prema Bibliji nakon Drugoga vatikanskog sabora ipak promijenio (73) premda je protestantski veći naglasak na Bibliji razvidan iz činjenice da su “veliku većinu prevoditeljskog posla Biblije diljem svijeta obavile protestantske skupine”. (isto)

Slična je analiza primijenjena i na četvrto poglavlje koje se bavi slikom Božjom, grijehom i Marijom. Budući da katolici smatraju da se Adamova sličnost s Bogom odnosi na „božanski dar ljudskog razuma, koji vlada nad strastima i tijelom po nadnaravnom daru pravednosti“, (78) to se onda prelijeva i na njihovo shvaćanje pada u grijeh kao gubitka toga dara. Protestantsko tumačenje pada obuhvaća ljudsko biće u cijelosti, što su definirali naukom o *potpunoj izopačenosti i nesposobnosti*. (81) Oba gledišta, naravno, imaju implikacije i na njihove ideje o spasenju. Prema katoličkom gledištu, spasenje se „prima kroz Božju milost, koja potom omogućuje ljudima da zasluže vječni život“, dok protestanti vjeruju „da je spasenje isključivo milosni dar i da čovjek ne može učiniti ništa kako bi ga zaslužio“. (82-83) Obje skupine poštuju Mariju, ali na drukčiji način. Katolici je smatraju bezgrešnom, vazda Djevicom, te drugom Evom koja „sudjeluje i u davanju života“, (84, citat iz KKC 488) ponajprije sudjelovanjem u mucij svoga sina. (85) Protestanti to odbacuju, a smatraju da je „jedinствена žena kroz koju se Sin Božji utjelovio, nazvana je ‘blaženom’ zbog Božjeg djela u njoj i po njoj i primjer je vjere i poslušnosti.“ (87)

Crkva i sakramenti tema su petog poglavlja, a tu je važno istaknuti da katolici prihvaćaju protestante kao kršćane, ali njihova okupljanja ne smatraju pravim crkvama, nego ih nazivaju “crkvenim zajednicama”. (88). Ukratko, to je zato što upravo hijerarhija omogućava Katoličkoj Crkvi da ispunjava svoju jedinstvenu ulogu predstavljanja Krista na Zemlji i služenja u svojstvu posrednika između milosti i zemaljskih elemenata (vode, ulja, kruha i vina) kroz koje predaje tu milost vjernicima. (89-90). Protestanti smatraju da je Crkva „zajednica kršćana u kojoj se prenosi i prihvaća evanđelje te se prakticira krštenje i Večera Gospodnja (i prema nekima, držanje crkvene discipline)“. (93) Uz to što protestanti smatraju da nam je Krist ostavio samo dva sakramenta / obreda, a ne sedam, također vjeruju da oni djeluju na temelju vjere, a ne *ex opere operato*. (100)

Premda će mnogi čitatelji možda biti u kušnji da odmah skoče na šesto poglavlje, o Spasenju, preporučujem da strpljivo pročitaju prethodna poglavlja jer čine važan temelj za ovo poglavlje. Rasprava vezana uz nauk o spasenju podijeljena je na četiri dijela. *Bog prihvaća ljude* zato što „milost primljena putem sakramenata omogućuje činiti dobra djela i postati pravednima u Božjim očima“, (113) tvrde katolici. Protestanti uče da ih Bog prihvaća samo vjerom i da ono isključuje njihova djela (112) jer im se pripisuje Kristova pravednost. *Dobra djela* prema protestantima idu zajedno „kao što su nerazdvojivi sunčeva toplina i svjetlost“, (114) ali istima se ne može zaslužiti ni opravdanje ni prihvaćenost pred Bogom. (115) Premda katolici vjeruju da se „vjernik treba uzdati prije svega u Boga za spasenje“, ujedno vjeruju da „možemo sebi i drugima zaslužiti korisne milosti za postignuće vječnoga života“. (isto) Budući da se svi protestanti ne slažu oko pitanja sigurnosti spasenja, autori su odlučili to istaknuti i iznijeti reformirano shvaćanje prema kojemu „vjernici mogu imati sigurnost u svoje spasenje“, (119) poglavito zbog shvaćanja da „nam je pravednost pripisana neovisno o djelima“ (117) i da Pismo uči da „dar spasenja uključuje sigurnost“. (118) Katoličko je učenje da vjernici mogu otpasti od milosti bilo gubitkom vjere ili zbog smrtnoga grijeha. (116) Posljednje pitanje u ovome poglavlju jest „*Zašto katolici i protestanti imaju različit stav o čistilištu?*“ Obje su tradicije, ponovno, dosljedne u svojim temeljnim vjerovanjima o autoritetu, čovjeku, milosti i spasenju, tako da protestanti odbacuju Čistilište zato što nema temelja u Pismu i zato što ga Kristova žrtva na križu čini nepotrebnim. (121) Prema katoličkom viđenju stvari, u čistilištu se „vjernici konačno čiste i postaju prihvatljivi Bogu“. (122)

U posljednjem poglavlju autori su na sebe uzeli zadatak da među protestantima potaknu „poštovanje prema Katoličkoj Crkvi kao ključnom dijelu šire, povijesne kršćanske tradicije“ koja se razlikuje od „Jehovinih svjedoka i Crkve svetaca posljednjeg dana (mormona)“ jer „promiče mnoga tradicionalna kršćanska uvjerenja i prakse“. (123) Allison i Castaldo predlažu da je važno odgovoriti na dva pitanja: „Mogu li katolici biti nanovorođeni vjernici“ i „Je li u redu smatrati Katoličku Crkvu pravovjernom kršćanskom crkvom.“ (124) Na prvo pitanje odgovaraju jasnim: „Da!“, ističući da „iako Biblija uči da se osoba opravdava isključivo vjerom... to ne znači da treba i vjerovati u taj nauk. Kažu da je teže odgovoriti na ovo drugo pitanje. Sami reformatori papu su često povezivali s Antikristom, ali i smatrali da ta Crkva ima kršćanske temelje i da su katoličke crkve „Kristove Crkve“. (125) Autori stoga predlažu da na razlike između ove dvije tradicije treba gledati kao na „podjele u obitelji“. S jedne strane, znači da svoja neslaganja trebamo izreći „u ljubavi i blagosti, pozivajući se na zajedničke pretke“, a s druge, priznati da su te „razlike u vezi s kršćanskim autoritetom, Crkvom i opravdanjem uistinu velike i ne treba ih umanjivati“. (126)

Zadnji dio poglavlja autori posvećuju raspravi o tome koliko se Katolička Crkva promijenila u pogledu nauka o spasenju. Smatraju da promjena nije bila drama-

tična, ali još uvijek je značajna. Također, ističu da Katolička Crkva ne odbacuje stara vjerovanja, nego ih mijenja, tj. razvija ih u nešto novo. (127)

U *Zaključku*, postavlja se pitanje „Je li reformacija dovršena?” Njihov odgovor glasi: „Da. Ne. Ne, ali” *Da*, reformacija je u jednome smislu dovršena jer više ne bjesni otvoreni rat između protestanata i katolika. Naprotiv, oni mogu „uživati u šalici kave... i cijeliti se kao prijatelji“. (133) *Ne*, reformacija nije dovršena zbog „postojanja mnogih temeljnih doktrinarnih razlika“. (isto) Na kraju, *Ne*, reformacija nije dovršena, *ali* „postigli smo napredak“. (134) Danas bolje razumijemo što nas razdvaja, ali i što nas, u ovom pluralističkome i materijalističkome svijetu, u kojem živimo, približuje. U međuvremenu, dok se protestanti nadaju da će Katolička Crkva doživjeti radikalne promjene u skladu sa Svetim pismom, katolici žele da reformacija završi povratkom protestantskih crkava „kući, majci Crkvi“. (134). U svjetlu toga, autori preporučuju da naš pristup katolicima u pogledu evanđelja treba biti „svjesni cilja i s namjerom“ (isto). Ipak, to ne znači „protivnički nastrojeno ili naporno“, nego da u „našem ophođenju s katoličkim prijateljima i ljubljenima želimo prenijeti Kristov miris – miroljubivost, blagost, razumnost. Želimo biti puni milosrđa i dobrih plodova, nepristrani, iskreni, puni milosti i istine.“ (135)

Osobno smatram da je knjiga izrazito korisna za naše podneblje, kako za vjernike u crkvama reformacijske baštine tako i za njihove katoličke prijatelje. Neće se svi složiti s njezinim zaključcima. Neka djeca reformacije smatrat će da su autori bili previše blagi u svjetlu spomenutih heterodoksija Katoličke Crkve. Drugi će ih prozvati da cjepidlače. Međutim, čak i one koji će se složiti s njihovim zaključkom, Castaldo i Allison pozivaju da i sami razmisle, daju vlastite odgovore na ponuđena pitanja, ali, najvažnije od svega, da prigrle evanđelje Isusa Krista jer „Isus je jedina nada za protestante i katolike – uistinu, on je ‘jedina nada’ svijeta“. (135)

Malo toga bih mogao istaknuti kao nedostatke ove knjige. Možda nedostaje šira procjena različitih dijelova protestantske tradicije jer autori očigledno pišu s povijesno reformiranoga gledišta. Međutim, koga to zanima, upućuje se na izvrsnu knjigu *Roman Catholic Theology and Practice: An Evangelical Assessment* koja je znatno opširnija od ovoga djela. Hrvatsko izdanje *Nedovršene reformacije* umotano je u meki, ali kvalitetan uvez. Prijevod je točan, stručan i u duhu hrvatskog jezika. Knjigu svakako srdačno preporučujem!

Miroslav Balint-Feudvarski